

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет агротехнологій та природокористування
Кафедра садово-паркового та лісового господарства

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

підпис

ПІБ

« _____ » _____ 202__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

на тему: «ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ЛІСОВОГО
ГОСПОДАРСТВА СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

Виконав (-ла):

Сергій ВЛАСОВ

Ім'я ПРИЗВИЩЕ

Група:

ЛІС 2201-1ст

Науковий керівник

Тетяна МЕЛЬНИК

Ім'я ПРИЗВИЩЕ

Рецензент

Олександр ЄМЕЦЬ

Ім'я ПРИЗВИЩЕ

Суми – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет агротехнологій та природокористування

Кафедра садово-паркового та лісового господарства

Ступень вищої освіти – бакалавр

Спеціальність – 205 «Лісове господарство»

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри садово-паркового
та лісового господарства**

ПІБ
«____» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу

прізвище, ім'я, по батькові

1. Тема кваліфікаційної роботи _____

2. Керівник кваліфікаційної роботи _____

2. Строк подання здобувачем закінченої роботи _____

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які необхідно
опрацювати) _____

5. Перелік графічного матеріалу (з точною вказівкою обов'язкових
креслень) _____

Керівник кваліфікаційної роботи _____ / _____
підпис *Ім'я, ПРІЗВИЩЕ*

Завдання прийняв до виконання _____ / _____
підпис *Ім'я, ПРІЗВИЩЕ*

Дата отримання завдання «____» _____ 20__ р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назви етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1.	Вибір теми і об'єкта досліджень	5-й семестр	
2.	Розробка завдання до кваліфікаційної роботи; складання календарного плану; формування змісту розрахунково-пояснювальної записки (формування переліку питань, які необхідно опрацювати в роботі). Підбір методик для проведення досліджень	5-й семестр	
3.	Виконання кваліфікаційної роботи		
3.1.	Підбір та аналіз літературних джерел з теми кваліфікаційної роботи	5-й семестр	
3.2.	Збір вихідних даних (проведення польових досліджень) для написання експериментальної частини кваліфікаційної роботи	6-й семестр	
3.3.	Підготовка загального варіанту кваліфікаційної роботи (розділ 1-3, висновки)	7-й семестр	
3.4.	Апробація результатів дослідження	За 40 днів до дати захисту	
4.	Перевірка роботи науковим керівником і допуск до попереднього захисту	За 35 днів до дати захисту	
5.	Перевірка кваліфікаційної роботи на унікальність	За 30 днів до захисту	
6.	Рецензування	За 15 днів до захисту	
7.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	За 10 днів до захисту	
8.	Прилюдний захист кваліфікаційної роботи перед екзаменаційною комісією	Відповідно наказу ректора	

Керівник кваліфікаційної роботи _____ / _____
підпис *Ім'я, ПРІЗВИЩЕ*

Здобувач _____ / _____
підпис *Ім'я, ПРІЗВИЩЕ*

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В ЛІСАХ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ ТА ЛІСОСТУПУ	9
1.1. Актуальні проблеми та особливості лісогосподарської діяльності на Поліссі України	9
1.2. Ліси Лісостепу та особливості системи лісогосподарювання	15
1.3. Особливості вирощування культури дуба звичайного в умовах України	17
1.4. Методи створення дубових культур в різних природно-кліматичних зонах України	18
РОЗДІЛ 2. УМОВИ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	24
2.1. Природні умови проведення досліджень	24
2.2. Методика проведення досліджень	25
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ	26
3.1. Аналіз поточної ситуації у лісовому господарств Сумської області	26
3.2. Аналіз динаміки основних показників ведення лісового господарства Сумської області	35
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	42
ДОДАТКИ	45

ВСТУП

Актуальність теми. У контексті сталого природокористування, зміни клімату, загроз біорізноманіттю та зростання антропогенного тиску ведення лісового господарства потребує адаптації та вдосконалення. Сумська область є одним із регіонів Лісостепу України, де ліси виконують важливі екологічні, економічні та соціальні функції. Незважаючи на стабільну площу лісових земель і високий рівень заліснення, спостерігається зниження обсягів лісовідновлення, зменшення площ лісорозведення та варіативність підходів у роботі державного й комунального секторів. Аналіз цих процесів дозволяє виявити наявні проблеми, оцінити ефективність господарювання та сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення сталості лісокористування в регіоні.

Мета дослідження – оцінити особливості ведення лісового господарства Сумської області, проаналізувати структуру землекористування, динаміку лісовідновлення та відмінності у практиках різних лісокористувачів, з метою обґрунтування напрямів оптимізації лісогосподарської діяльності.

Для реалізації поставленої мети були поставлені наступні завдання дослідження:

1. Проаналізувати структуру лісового фонду Сумської області та динаміку показників лісистості.
2. Дослідити розподіл лісів між основними категоріями користувачів.
3. Оцінити рівень залісненості та ефективність лісовідновлювальних заходів у державному та комунальному секторах.
4. Визначити тенденції розвитку лісорозведення та обсягів заготівлі деревини впродовж останніх п'яти років.
5. Порівняти підходи до лісовідновлення (штучного і природного) в залежності від форми власності та управління.

6. Сформувати висновки щодо ефективності наявної системи ведення лісового господарства та можливостей її вдосконалення.

Об'єкт дослідження – система ведення лісового господарства Сумської області.

Предмет дослідження – організаційно-господарські особливості функціонування державних і комунальних лісогосподарських підприємств Сумської області, структура лісового фонду, динаміка лісовідновлення та розподіл ресурсів.

Методи дослідження використані в роботі: аналіз статистичних даних – обробка щорічних звітів щодо лісового фонду, відновлення лісів та заготівлі деревини; порівняльний метод – зіставлення показників діяльності державних і комунальних підприємств; системний підхід – комплексне вивчення впливу різних факторів на ефективність ведення лісового господарства.

Результати роботи пройшли апробацію на науково-практичній конференції Сумського НАУ (додаток А)

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається з 3 розділів, висновків та пропозицій, списку літератури та додатку та викладена на 50 сторінках друкованого тексту. Результати досліджень проілюстровано таблицями та графіками. Список використаних джерел нараховує 29 публікацій з яких 7 іноземною мовою.

АНОТАЦІЯ

Власов Сергій Олександрович. Особливості ведення лісового господарства Сумської області». ». Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр з Лісового господарства за ОПП Лісове господарство. Сумський національний аграрний університет. Суми. 2025

У кваліфікаційній роботі розглянуто сучасний стан та особливості ведення лісового господарства в Сумській області як одному з ключових регіонів Лісостепу України. Актуальність теми зумовлена необхідністю адаптації лісогосподарської діяльності до умов сталого природокористування, кліматичних змін, збереження біорізноманіття та зниження антропогенного навантаження. Визначено, що попри стабільну площу земель лісового фонду та високий рівень заліснення, спостерігається тенденція до зниження обсягів лісовідновлення і розширення лісових площ, що потребує аналізу та оптимізації підходів до управління.

Метою дослідження є оцінка особливостей ведення лісового господарства Сумської області, аналіз структури землекористування, динаміки лісовідновлення, особливостей функціонування державних і комунальних підприємств з метою формування пропозицій щодо вдосконалення лісогосподарської практики. У роботі проаналізовано розподіл лісів між користувачами, оцінено рівень заліснення, форми поновлення лісів, обсяги заготівлі деревини та зміни у лісогосподарських процесах у 2019–2023 роках. Показано, що державні підприємства переважно застосовують штучне лісовідновлення, тоді як комунальний сектор орієнтується на природне поновлення. Встановлено зниження темпів створення нових лісів упродовж останніх років, а також різницю в ефективності роботи між різними формами власності.

Методологічну основу дослідження становили аналіз офіційної статистичної звітності, порівняльний і системний підходи, що дозволили комплексно оцінити ефективність сучасної системи ведення лісового господарства в регіоні.

Результати дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування, лісогосподарськими підприємствами та науковими установами для планування лісовідновлювальних заходів, підвищення ефективності лісокористування та впровадження принципів сталого розвитку.

Ключові слова: лісове господарство, лісовий фонд, лісистість, лісовідновлення, лісорозведення, державні та комунальні підприємства,

Сумська область, сталий розвиток, штучне поновлення, природне поновлення, структура землекористування.

ABSTRACT

Serhii Vlasov. Features of forest management in the Sumy region. Qualification work for a bachelor's degree in Forestry under the Forestry educational program. Sumy National Agrarian University. Sumy. 2025

This thesis examines the current state and features of forest management in the Sumy region as one of the key regions of the Forest-Steppe zone of Ukraine. The relevance of the topic is due to the need to adapt forestry activities to the conditions of sustainable nature use, climate change, biodiversity conservation, and reduction of anthropogenic pressure. It has been determined that despite the stable area of forest land and high level of afforestation, there is a tendency toward a decrease in forest restoration and expansion of forest areas, which requires analysis and optimization of management approaches.

The purpose of the study is to assess the peculiarities of forest management in the Sumy region, analyze the structure of land use, the dynamics of forest restoration, and the peculiarities of the functioning of state and municipal enterprises in order to formulate proposals for improving forestry practices. The paper analyzes the distribution of forests among users, assesses the level of forest cover, forms of forest regeneration, timber harvesting volumes, and changes in forestry processes in 2019–2023. It shows that state-owned enterprises mainly use artificial reforestation, while the municipal sector focuses on natural regeneration. A decline in the rate of new forest creation in recent years has been identified, as well as differences in efficiency between different forms of ownership.

The methodological basis of the study was the analysis of official statistical reports, comparative and systematic approaches, which allowed for a comprehensive assessment of the effectiveness of the current forest management system in the region.

The results of the study can be used by local authorities, forestry enterprises, and scientific institutions to plan reforestation measures, improve the efficiency of forest use, and implement the principles of sustainable development.

Keywords: *forestry, forest fund, forest cover, reforestation, afforestation, state and municipal enterprises, Sumy region, sustainable development, artificial regeneration, natural regeneration, land use structure.*

РОЗДІЛ 1

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В ЛІСАХ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ ТА ЛІСОСТУПУ

1.1. Актуальні проблеми та особливості лісогосподарської діяльності на Поліссі України

Українське Полісся займає особливе місце у структурі лісового фонду України, охоплюючи близько 36,6 % його загальної площі. Середній показник лісистості в межах регіону становить 32,1 %, коливаючись у межах 10–50 %. Переважну частину лісів складають суборові (44,9 %) і борові (24,8 %) типи лісорослинних умов, що визначає їхню екологічну та господарську специфіку.

Основна частина соснових лісів зосереджена у суборах, серед яких найпоширенішими є свіжі та вологі дубові субори, свіжі та вологі бори, а в окремих випадках – сирі, мокрі та сухі бори.

Типові корінні деревостани дубових суборів мають двоярусну структуру: у першому ярусі переважає сосна звичайна з домішкою берези бородавчастої, осики, а у другому – дуб звичайний, до якого на менш родючих ґрунтах домішується вільха чорна. У зоні міжсмугового поширення смереки та дуба зустрічаються сосново–дубово–смерекові насадження [2].

Серед судібров переважають свіжі та вологі грабові типи, які в межах Києво-Чернігівського округу (зокрема Сумської області) поступово змінюються на липово-соснові насадження через обмежене поширення граба. У таких лісостанах другий ярус формує дуб звичайний (II–III клас бонітету), рідше граб або клен, а третій – граб з домішками груші, яблуні, горобини, липи.

Дубові типи лісу на території Полісся трапляються рідко. Водночас значну площу території (близько 3,9 млн га) займають болота та

перезволожені землі, які у минулому піддавалися масштабному осушенню. Ці дії істотно змінили гідрологічний режим та викликали екологічні і соціальні наслідки, що вимагають поглибленого наукового аналізу.

Серед найважливіших лісогосподарських проблем регіону вирізняються питання підвищення продуктивності та цінності лісів, захист лісових екосистем від пожеж та шкідників, лісовідновлення, а також посилення водоохоронних функцій лісу. Реалізація цих завдань можлива завдяки впровадженню науково обґрунтованих систем лісового господарювання, адаптованих до умов конкретного лісогосподарського округу [4].

На території Полісся функціонують два основні лісогосподарські округи:

- Західнополіський та Центральнополіський, де застосовується захисно-експлуатаційна система ведення лісового господарства. Вона спрямована на формування високопродуктивних, біологічно стійких насаджень, здатних виконувати захисні, водоохоронні та рекреаційні функції;
- Києво-Чернігівський округ, що охоплює території з особливо цінними природними комплексами та унікальними ландшафтами. У межах цього округу господарювання здійснюється за захисно-водоохоронно-рекреаційною системою, головною метою якої є збереження природної рівноваги та унікальних лісових екосистем.

У Західному та Центальному Поліссі успішне вирішення завдань лісового господарства можливе лише за умов дотримання суворого режиму ведення лісокористування, спрямованого на збереження протиерозійного потенціалу лісових насаджень, підвищення продуктивності, якості лісів та їх швидкого відновлення.

Для досягнення зазначених цілей, в умовах Українського Полісся необхідно: мінімізувати строки відновлення лісосік, зокрема через впровадження попередніх культур під наметом стиглих насаджень; проводити реконструкцію низькоповнотних і малоцінних лісостанів;

створювати захисні насадження для закріплення піщаних територій; здійснювати регулярні лісогосподарські заходи; реалізовувати систему охорони лісів від шкідників і хвороб; впроваджувати профілактичні протипожежні заходи [13].

У межах Києво-Чернігівського Полісся першочерговим завданням є підвищення родючості давньоорних земель шляхом агротехнічної підготовки ґрунту, внесення добрив, відповідного добору деревних порід, включаючи ґрунтополіпшуючі види.

Для лісорослинних умов суборів і сугрудків доцільним є створення змішаних насаджень – сосново-дубових, сосново-березових та сосново-дубово-ялицевих, які забезпечують екологічну рівновагу та економічну ефективність.

Особливості природно-кліматичних умов Полісся, а також структура ґрунтового покриву, водний режим і видове різноманіття визначають необхідність комплексного підходу до планування лісогосподарських заходів з урахуванням екологічної стійкості та довготривалої продуктивності лісів.

1.1.1. Рубки, спрямовані на поліпшення якісного складу лісів Полісся

Основною метою проведення рубок догляду є формування бажаного порідного складу деревостанів, що досягається завдяки своєчасному та якісному догляду за господарсько цінними (головними) породами і поступовому видаленню другорядних деревних видів.

У мішаних насадженнях, де переважає сосна, під час рубок догляду зазвичай видаляють добре розвинені дерева, що перешкоджають росту основної породи. Листяні породи бажано переводити у піднаметний ярус, а з віком насадження їх частка має поступово зменшуватись. В однопородних соснових молодняках освітлення доцільно проводити лише за надмірної густоти з метою запобігання масовому відпаду, забезпечення рівномірного розміщення дерев на площі та створення сприятливих умов для їхнього

росту. У процесі освітлення й прочищення доцільно зберігати листяні породи та чагарники, які сприяють підвищенню біологічної стійкості лісостанів, покращують пожежо-безпечність і родючість ґрунтів [22].

Прочищення проводять у високоповнотних соснових насадженнях (чистих або змішаних), залишаючи певну кількість листяних порід – дуба, берези, кленів, граба. Видаленню підлягають дерева, які заважають розвитку сосни. Вміст листяних порід у складі деревостанів не має перевищувати 30 %.

У ході проріджування видаляють дерева верхнього ярусу, які пригнічують розвиток інших, а також слабкорозвинені екземпляри другого ярусу. Для формування останнього необхідно залишати листяні породи, крім осики. Періодичність таких рубок визначається умовами місцезростання, наявністю другого ярусу та біологічними особливостями порід і становить 5–8 років.

Прохідні рубки сприяють поліпшенню приросту та якості стовбурів, зменшенню домішки листяних порід у верхньому ярусі, за винятком дуба, та збереженню піднаметних порід. Інтервал між рубками – 10–15 років [7].

У густих соснових молодняках Полісся застосовують новітні методи догляду, зокрема механізовану валку та трелювання. Серед них вирізняються лінійний метод (суцільна рубка кожного другого або третього ряду) та комбінований (вирубка кожного п'ятого, шостого або сьомого ряду з прорідженням міжрядь). Такі підходи дозволяють зменшити витрати, однак їхнім недоліком є відсутність селекційного добору та надмірна інтенсивність рубок [9].

У сухих борах, де переважають чисті сосняки з незначною домішкою берези й осики, доглядові рубки здебільшого не проводять. У таких умовах рекомендовано застосовувати низовий метод слабкої інтенсивності для збереження вологості ґрунтів. У свіжих і вологих борах можливе застосування верхових рубок з інтенсивністю 30–50 %, що повторюються

кожні 3–5 років. У сирих та надмірно зволжених типах (гігротопах) рубки проводяться з меншою інтенсивністю або не проводяться зовсім.

Прочищення у сухих умовах здійснюють з інтенсивністю до 15 % низовим методом з інтервалом у 5–6 років; у вологих – помірною інтенсивністю з повторенням кожні 3–5 років. У сирих лісах частота та інтенсивність доглядів є мінімальними.

Проріджування в сухих борах виконують комбінованим методом, у чистих сосняках – низовим, з інтервалом 7–10 років. У більш вологих умовах рубки здійснюються частіше, але з меншою інтенсивністю.

Прохідні рубки у сухих соснових лісах мають слабку інтенсивність, у свіжих і вологих – помірну або іноді сильну, з повторністю 10–12 років [6].

У суборах сухих типів освітлення проводять слабкої інтенсивності, з повторенням кожні 3–5 років. У свіжих і вологих умовах його починають вже на 2–3 рік після змикання намету з подальшим повторенням через 3 роки. Інтенсивність рубки в таких випадках може перевищувати 30 %.

Прочищення в сухих суборах проводять слабкої або помірної інтенсивності з повторністю 3–5 років. У вологих – інтенсивність вибірки сягає 20–40 %, інтервал рубок – 2–3 роки. Прохідні рубки в сухих умовах мають помірну інтенсивність з повторенням через 10–15 років; у свіжих і вологих – аналогічна інтенсивність, але повторюються через 10–12 років [13].

Рубки у дубняках зумовлені біологічними особливостями дуба, який погано переносить верхове затінення, але добре росте при боковому. У разі відсутності супутніх порід він кущиться, утворюючи бокові пагони. Дуб є вибагливим до ґрунтів і формує складні змішані деревостани.

Основною загрозою для природного поновлення дуба є масове зростання граба. Тому перше освітлення слід проводити у віці 2–3 років із наступними повтореннями через 2–3 роки. Прочищення мають забезпечувати оптимальне розміщення дуба і сприяти формуванню порідного складу. Супутні породи – ясен, клен, липа – не видаляються, крім тих, що затіняють

дуб. Чагарники та другорядні породи можна видаляти не під корінь, а на висоті, трохи нижчій за дуб.

При очищеннях необхідно не лише підтримувати розвиток дуба, але й забезпечувати умови для супутніх і підгінних порід. Разом із малоцінними породами видаляють дубові та ясеневі паростки. Частота проведення – кожні 3–5 років, у дібровах – частіше. Під час прочисток формують другий ярус.

Проріджування сприяє подальшому формуванню другого ярусу з клена (гостролистого, польового), липи, граба, груші. Рубки мають помірну інтенсивність, повторюються через 5–8 років.

Прохідні рубки здійснюються у верхньому ярусі деревостану, мають слабку інтенсивність. Деревя другого ярусу при цьому не видаляються, незалежно від їхніх порід і якості [6].

1.1.2. Головні рубки в умовах Полісся

У лісах Полісся найпоширенішими є суцільно лісосічні рубки (близько 90 % обсягу лісокористування). Вони здійснюються: в стиглих деревостанах, які не забезпечують з певних причин достатньої кількості життєздатного підросту головних порід і вимагають штучного відновлення; у насадженнях пошкоджених пожежами, хворобами та шкідниками; при проведенні реконструкції малоцінних лісостанів із заміною їх більш цінними породами. Суцільнолісосічні рубки раціональні для одновікових деревостанів зі світлолюбних порід, які успішно відновлюються природним шляхом [9].

У лісах Полісся доцільно ширше застосовувати поступові та вибіркові рубки. У свіжих і вологих суборах Полісся важливе застосування поступових і групо-вибіркових рубань у зв'язку з рясним самосівом і підростом сосни під наметом лісостанів. Ці рубки, як основні, передбачені для лісів I групи. Проте широкого застосування в рівнинних лісах Полісся ще не набули.

У насадженнях сосни свіжих типів лісу доцільно застосовувати насіннево-лісосічні та групо-поступові рубки (за наявності групового

самосіву). У різновікових лісостанах з рівномірним груповим розміщенням дерев, можна застосовувати поступові рубки у 2–3 прийоми [15].

1.2. Ліси Лісостепу та особливості системи лісогосподарювання

Лісостепова зона України характеризується надзвичайною різноманітністю ландшафтів, що зумовлено значною варіативністю кліматичних умов. Порівняно з Поліссям, зона Лісостепу має значно нижчий коефіцієнт зволоження, який, за даними Д.В. Воробйова, коливається в межах 0,6–2,0. Такі природні умови сприяють формуванню широкого спектра лісорослинних угруповань і типів лісів.

Лісистість Лісостепу залишається відносно низькою – 11,4 %, при цьому вона зростає в напрямку зі сходу на захід. Загальна площа Лісостепової зони становить 202 тис. км², що відповідає 34 % території України та 28,7 % площі лісового фонду держави.

Основу деревостанів регіону становлять твердолистяні породи, які охоплюють 63,6 % залісненої площі. Серед них 43 % припадає на дубові насадження, 10 % – на грабові, 5 % – на букові й ясеніві, а решта – на ліси з переважанням клена, ільмових порід, акації білої тощо. Хвойні насадження займають 24,6 %, з них понад 23 % – соснові ліси. М'яколистяні породи охоплюють 11,8 % площі, де вільшаники становлять 3,3 %, березняки – 2,6 %, а осичники – 1,5 % [12].

Серед лісорослинних умов переважають діброви (близько 50 %), зокрема свіжі грабові діброви, поширені переважно у західній частині регіону. Судіброви, сугрудки та субори охоплюють до 30 % площі лісів і представлені здебільшого свіжими типами. Частка соснових борів становить близько 10 %.

У Львівській області (Опілля, Розточчя) у межах ареалу бука трапляються свіжі та вологі букові субори. На півночі Тернопільської області поширені дубові субори на дерново-підзолистих ґрунтах. Сосняки на

лівобережжі зростають переважно на піщаних і супіщаних ґрунтах надзаплавних терас Дніпра, Сіверського Дінця та їхніх приток. Найвищу продуктивність демонструють сосняки, розміщені у свіжих і вологих судіброва, а також модринові деревостани у похідних дібровах, грабняках, березняках та осичниках.

Найбільш поширеними у Лісостепу є грабові діброви свіжого та вологого типу, які переважно зростають на сірих лісових ґрунтах і опідзолених чорноземах. У західному регіоні трапляються грабові бучини, що включають у першому ярусі бук з домішками ялини, явора, дуба, клена гостролистого, а в другому – граб, липу. У східному напрямку, за межами ареалу граба, переважають кленово-липові та ясеневі–липові діброви і судіброви, де другий ярус формують липа, клени, берест та інші породи.

Вологі грабові діброви у регіоні трапляються фрагментарно, переважно у північній частині та у зниженнях рельєфу – балках, ярах, заплавах річок.

Ґрунтовий покрив заплав Лісостепу має чітко виражені зональні особливості, що визначають формування характерних типів лісу. Виділяються три частини заплави: приуслова, центральна та притерасна. Ґрунти центральної і притерасної частин містять до 80 % фізичної глини, мають високу кількість гумусу (до 5–7 %) та поживних речовин (Ткач В.П., 1999). У приусловій частині домінують дернові та дерново-лучні ґрунти, а їхній гранулометричний склад визначає диференціацію часток – грубіші піщані відкладаються ближче до русла, тоді як дрібніші мулисті – далі.

У багатьох заплавах зафіксовано поховані ґрунти, які можуть бути виявлені як у приусловій, так і в центральній частинах. У притерасній частині переважають лучно–болотні, болотні та торф'яні ґрунти. Характерною відмінністю ґрунтів заплав Лісостепу є наявність галогенних ознак, що рідко трапляються в Поліссі [5].

Різноманітність лісорослинних умов заплав річок Лісостепу зумовлює широку представленість типів лісу, серед яких найбільш поширені:

- свіжий сосновий бір

- свіжий осоковий субір
- свіжа берестова судіброва
- свіжа кленово–липова судіброва
- волога кленово–липова судіброва
- свіжий тополевий сугрудок
- вологий вербово–тополевий сугрудок
- сирий вербовий сугрудок
- сирий вільховий сугрудок
- мокрий вільховий сугрудок
- свіжа берестово-кленова діброва (включно з галогенними варіантами)
- свіжа берестово-ясенева діброва
- волога берестово-ясенева діброва
- галогенні варіанти вологих берестово-ясених дібров
- сирий чорновільховий груд
- мокрий чорновільховий груд

У лісових екосистемах заплав Лісостепу чітко проявляються основні екологічні закони – закон лімітуючого фактора (Лібиха) та закон толерантності (Шелфорда). Їхнє врахування дозволяє точніше ідентифікувати едатопи та типи лісу, що є надзвичайно важливим для практичного лісокористування.

1.2.1. Основні завдання та системи ведення лісового господарства у Лісостеповій зоні

Лісові масиви Лісостепу мають фрагментарне розміщення й чергуються з переважно відкритими степовими територіями. Ця особливість просторової організації ландшафтів зумовлює необхідність диференційованого підходу до лісогосподарської діяльності. У межах Лісостепу виділяють чотири лісостепові округи, кожен з яких

характеризується специфічними природними умовами та відповідною системою господарювання [1, 7, 11]:

Західноукраїнський лісостеповий округ. Цей округ має найвищу лісистість серед інших регіонів Лісостепу – близько 25 %. Основні завдання лісового господарства тут зосереджені на підвищенні продуктивності лісів, відновленні корінних типів насаджень (дубових, сосново–дубових, букових), реконструкції малопродуктивних грабняків, березняків і осичників, розширенні практики поступових і вибіркового рубок, а також на ефективному проведенні рубок догляду і санітарних заходів.

Дністровсько–Дніпровський лісостеповий округ. Рівень лісистості становить приблизно 15 %. Округ вирізняється переважанням свіжих грабових дібров, які охоплюють до 70 % лісової площі. Основна мета лісогосподарської діяльності полягає у збереженні та відновленні природних деревостанів, що досягається завдяки систематичному впровадженню комплексу лісівничих заходів.

Лівобережно–Дніпровський лісостеповий округ. Цей округ має найнижчий показник лісистості – близько 9 %. Діброви тут становлять 24 %, тоді як соснові ліси охоплюють приблизно 45 %. Регіон характеризується високою схильністю до ерозійних процесів, тому ліси відіграють першочергову ґрунтозахисну функцію і класифікуються як ліси І групи. Основні завдання господарювання зосереджуються на збільшенні площі лісів у 1,5–2 рази шляхом заліснення незалісених територій .

Середньоруський лісостеповий округ. Лісистість цього округу варіює в широкому діапазоні – від 3 до 27 %. У районах із незначним покриттям лісами активно розвиваються ерозійні процеси, що потребують розширення лісистості, підвищення продуктивності існуючих насаджень, а також відновлення природних дібров.

1.2.2. Стратегічні напрями організації лісового господарства Лісостепової зони.

Інтенсивне антропогенне навантаження в минулому призвело до значного скорочення площі природних лісів у Лісостепу. Тому одним із першочергових завдань на сучасному етапі є збереження цінних у природоохоронному відношенні лісових і прибережно-водних ландшафтів.

З метою врахування екологічних умов та функціонального призначення лісів у Лісостеповій зоні, розроблено три регіональні системи ведення лісового господарства (за С.А. Генсіруком, 1992):

- захисно-експлуатаційна – для поєднання продуктивних та екологічних функцій,
- захисно-рекреаційна – для територій із високим рекреаційним потенціалом,
- захисно-агромеліоративна – для лісів у районах з інтенсивними ерозійними процесами.

Для забезпечення стійкого розвитку лісового господарства в умовах Лісостепу необхідно здійснювати такі основні заходи: формування оптимального породного складу цільових насаджень; захист лісів від хвороб, шкідників та пожеж; регулювання лісокористування відповідно до типу лісів і категорії захищеності; відновлення головних лісоутворюючих порід; заліснення незадіяних земель, у тому числі деградованих, малопродуктивних або еродованих.

1.2.3. Особливості проведення рубок головного користування у лісах Лісостепу

З огляду на важливу ґрунтозахисну функцію лісів Лісостепової зони, застосування суцільно-лісосічних рубань має бути максимально обмеженим. Натомість доцільним є впровадження поступових і вибіркового рубань, які забезпечують безперервність лісового покриву та природне поновлення головних лісоутворюючих порід.

Питання ефективності різних способів рубань у дубових лісах Сумщини вивчав А.Б. Жуков (1949), який дійшов висновку, що групово-вибіркові рубки є найбільш раціональними для таких насаджень. Однак, як засвідчила практика, без належного догляду за підростом навіть ці рубки не гарантують успішного природного відновлення дуба. Тому незалежно від вибраного способу головного користування необхідним є систематичне сприяння природному поновленню шляхом догляду за самосівом і підростом цільової породи.

Найбільш ефективним методом головних рубок у дубових і соснових насадженнях Лісостепу визнано насіннево-лісосічні рубки. Вони забезпечують посилене плодоношення залишених дерев, стимулюють приріст і сприяють збереженню самосіву головних порід. Поступові рубки дають добрі результати в сосняках суборових типів тоді як у букняках Західного Лісостепу насіннево-лісосічні рубки найефективніші за умов середньої повноти деревостану (0,6–0,7). У таких випадках спостерігається інтенсивне природне поновлення дерев [20, 22].

1.2.4. Реконструктивні та санітарні рубки

У лісах Лісостепової зони України внаслідок як природних процесів, так і антропогенних впливів, сформувалася значна кількість деревостанів у незадовільному санітарному та господарському стані. Значні площі зайняті малоцінними насадженнями, які характеризуються низькою продуктивністю, поганою стійкістю і слабо вираженими захисними функціями.

До таких насаджень відносяться: рідколісся, у якому відсутні або слабо представлені головні лісоутворюючі породи; молодняки (у тому числі культури й паросткові деревостани), які мають невідповідний порідний склад; ослаблені та усихаючі деревостани незалежно від віку й складу; похідні типи лісів у незадовільному стані – грабняки, осичники, березняки тощо.

Для підвищення продуктивності й поліпшення стану таких лісів застосовують реконструктивні рубки – систему спеціальних лісогосподарських і лісокультурних заходів, спрямованих на поліпшення складу, санітарного стану, екологічних та господарських властивостей лісостанів.

Методи реконструкції залежать від способу введення цінних деревних порід і поділяються на: суцільний та поступовий (коридорний, гніздовий, куртинно-груповий, куртинний).

Вибір конкретного способу реконструкції зумовлюється біоекологічними особливостями порід, що вводяться, їх розміщенням на ділянці, висотою існуючих деревостанів та умовами зростання. Наприклад, сосну найчастіше вводять куртинно-груповим методом, дуб, ялину, модрину – коридорним, хоча у деяких випадках застосовують і комбіновані варіанти.

Особлива увага під час реконструкції приділяється формуванню мішаних, складноярусних насаджень, що містять головні та технічно цінні породи в оптимальному співвідношенні. Винятками можуть бути лише ділянки з домінуванням швидкоростучих порід (верба, тополя в заплавах) або чисті сосняки на бідних піщаних ґрунтах.

Під час підбору методів реконструкції необхідно враховувати лісорослинні умови: тип ґрунту, рельєф, експозицію схилів, клімат. Усі роботи слід максимально механізувати та здійснювати згідно з лісівничими нормативами.

У випадках, коли неможливо провести суцільну або полосну підготовку ґрунту, застосовують площадкову систему. У гірських умовах (типи D_0-1) розміри площадок становлять $1,5 \times 1,5$ м або 2×2 м, у більш сприятливих умовах (D_{2-3}) – 1×1 м або 1×2 м. У здернілих місцях доцільний суцільний обробіток [9].

1.2.5. Санітарні рубки

Санітарні рубки є важливим інструментом підтримання здоров'я лісових екосистем Лісостепу. Їх проводять відповідно до планів лісогосподарських заходів, з урахуванням належності лісів до певних груп і категорій захисності.

Основними підставами для призначення таких рубок є: порушення санітарного стану лісів; розвиток шкідників і хвороб; наслідки стихійних явищ (буреломи, сніголоми, пожежі); техногенні впливи.

Санітарні заходи здійснюються у найкоротші строки після виявлення проблеми. Види рубок – вибіркові, суцільні санітарні, а також ліквідація захаращеності – виконуються відповідно до вимог "Санітарних правил в лісах України" (1995) [20].

Узагальнення наведеної вище інформації представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Особливості ведення лісового господарства в Поліссі та Лісостепу України

Показник	Поліська зона	Лісостепова зона
1	2	3
Лісистість та поширення лісів	Висока лісистість ($\approx$ 32,1 %), суцільні лісові масиви	Невелика лісистість (9-25 %), ліси мають мозаїчний характер
Типи лісорослинних умов	Переважають субори та бори: свіжі, вологі, сирі, сухі	Діброви, грабняки, мішані насадження (дубово-грабові, дубово-соснові)
Основні породи	Сосна звичайна, дуб звичайний, береза, вільха	Дуб, граб, ясен, клен, липа, осика, сосна
Лісогосподарські округи	Західнополіський, Центральнопіський, Києво-Чернігівський	Західноукраїнський, Дністровсько-Дніпровський, Лівобережно-Дніпровський, Середньоруський
Системи ведення господарства	Захисно-експлуатаційна, захисно-водоохоронно-рекреаційна	Захисно-експлуатаційна, захисно-рекреаційна, захисно-агромеліоративна

Продовження таблиці 1

1	2	3
Головні лісгосподарські завдання	Підвищення продуктивності, реконструкція малоцінних насаджень, заліснення пісків	Підвищення біостійкості насаджень, відновлення дібров, боротьба з ерозією, заліснення безлісних земель
Рубки головного користування	Обмежене суцільне рубання, впровадження поступових і вибіркового рубок	Перевага за поступовими, вибілковими та насіннево–лісосічними рубками
Рубки догляду	Орієнтовані на соснові насадження та мішані лісостанів з дубом	Пріоритет – догляд за дубовими, грабовими, осиковими, тополевыми, вільшаними насадженнями
Реконструктивні рубки	Куртинно–груповий, коридорний та гніздовий способи; переважно в ослаблених насадженнях	Аналогічні методи; застосовують у рідколіссі, грабняках, осичниках, березняках тощо
Санітарні рубки	Проводяться за «Санітарними правилами в лісах України», переважно у хвойних насадженнях	Охоплюють усі типи лісів, враховуючи техногенні фактори та природні умови

Отже, для лісових господарств Поліської та Лісостепоної зон України можна виділити ключові проблемні питання:

- Полісся: осушення земель, деградація лісових боліт, пожежі, потреба в охороні гідрологічного режиму.
- Лісостеп: ерозія ґрунтів, зменшення площі дібров, фрагментарність лісів, потреба в лісомеліорації.

Ведення лісового господарства у Поліській та Лісостеповій зонах України потребує диференційованого підходу з урахуванням природних умов, типів лісів, їх функціонального призначення та сучасних викликів. Рациональне лісокористування, своєчасне проведення доглядових, санітарних і реконструктивних рубок, відновлення корінних типів деревостанів є ключовими умовами підвищення продуктивності та біологічної стійкості лісів обох зон.

РОЗДІЛ 2

УМОВИ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Природні умови проведення досліджень

Сумська область утворена 10.01.1939 та розташована на північному сході України (з півночі на південь протяжність області складає 200 кілометрів, із заходу на схід – 170 кілометрів). На півночі та сході область межує з брянською, курською та белгородською областями російської федерації; на півдні та південному сході – з Полтавською та Харківською областями України; на заході – з Чернігівською областю України.

Адміністративно-територіальний устрій області представлений 5 районами (Шосткинський, Сумський, Охтирський, Роменський, Конотопський), до складу яких входить 51 територіальна громада.

Відстань від міста Суми до міста Київ залізницею становить 350 кілометрів, шосейним шляхом – 359 кілометрів.

Клімат Сумської області помірно – континентальний. Середня річна температура повітря у 2021 році становила 6,9-8,4^о, що в межах річної норми. Найвища температура повітря 33-35^о зареєстрована на переважній території області в літні місяці (червень, липень, серпень), найнижча 23-29^о морозу – в січні місяці. Річна сума опадів по області склала 462-847 мм, що становить 87-135 % річної норми.

Регіон розташований у межах двох природно-кліматичних зон – Полісся та Лісостеп. Ґрунтовий покрив представлений чорноземами типовими, опідзоленими, дерново-підзолистими, ясно-сірими, сірими лісовими, темносірими лісовими ґрунтами і здатен повністю задовольнити потреби області у виробництві рослинного білку, що використовується безпосередньо для харчування людей та відгодівлі сільськогосподарських тварин.

Відповідно до даних опублікованих даних в «Регіональній доповіді про стан навколишнього природного середовища в Сумській області у 2021 році» сільськогосподарські угіддя займають 1,7 млн гектарів, у тому числі ріллі – 1,2 млн гектарів.

Загальна площа земель лісового фонду Сумської області становить 452,1 тис. гектарів, з яких вкрито лісовою рослинністю 425,0 тис. гектарів. Завдяки сприятливим природним умовам деревні та чагарникові породи нараховують понад 120 видів.

Із деревних порід переважають сосна – 39,5% (103,8 тис. га), дуб – 38,4% (100,9 тис. га), береза – 5,5% (14,4 тис. га), ясен – 5,1% (13,4 тис. га), вільха – 4,4% (11,6 тис. га), осика – 2% (5,2 тис. га), липа – 1,6% (4,2 тис. га), інші – 3,5% (9,2 тис. га).

Загальна лісистість області складає 17,9%, що на 2% більше, ніж середня по Україні. На одного жителя області припадає 0,42 га лісу. За площею лісового фонду область посідає дев'яте місце серед областей України. За запасами деревини належить до лісоресурсних. Середній вік насаджень 69 років, запас деревини – 78,8 млн куб. м. Щорічний приріст деревини складає понад 1100 тис. куб. м (4,2 куб. м на 1 га покритої лісом площі 262,7 тис. га).

Природно-заповідний фонд області станом на 01.01.2024 налічує 319 об'єктів, загальною площею 179,34 тис. га, що становить 7,525% від площі області («показник заповідності»). Сучасна мережа природно-заповідного фонду включає 19 об'єктів загальнодержавного значення площею 50,5 тис. гектарів (28%) та 300 об'єктів місцевого значення площею 128,84 тис. гектарів (72%).

2.2. Методика проведення досліджень

У процесі дослідження було застосовано методику, що передбачає збір, систематизацію та критичне опрацювання статистичних матеріалів, які

відображають соціально-економічні, екологічні чи галузеві показники лісогосподарських підприємств Сумської області за період 2023-2024 рр. Основну увагу зосереджено на аналізі динаміки показників з метою виявлення характерних тенденцій, змін, закономірностей і можливих відхилень, які спостерігаються у регіональному контексті.

Під час аналізу регіональних звітів з лісового господарства основна увага зосереджується на кількісних та якісних показниках, які відображають стан, тенденції й ефективність ведення лісового господарства на певній території. У межах дослідження насамперед вивчаються показники площі лісів і рівня лісистості, що дозволяє оцінити, яку частину загальної площі регіону займають лісові угіддя та як ця частка змінювалася упродовж визначеного періоду. Аналіз змін у площі лісів дає змогу виявити позитивні або негативні тенденції в розвитку лісового фонду.

Важливою складовою є дослідження процесів лісовідновлення й лісорозведення, яке включає оцінку площ, відновлених штучним (садінням або посівом) та природним шляхом. Це дає змогу встановити ефективність відтворення лісів у регіоні та визначити переважаючі форми лісовідновлення. Окремо аналізується санітарний стан лісів, що передбачає вивчення площ, охоплених пошкодженнями внаслідок хвороб, шкідників, пожеж або кліматичних явищ, а також оцінку обсягів санітарних рубок, спрямованих на оздоровлення насаджень.

Таким чином, проведення такого аналізу дозволяє сформулювати комплексне уявлення про поточний стан лісового господарства в регіоні, виявити проблемні аспекти та обґрунтувати необхідність коригування управлінських рішень.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1. Аналіз поточної ситуації у лісовому господарстві Сумської області

Станом на 1 грудня 2024 року загальна площа земель лісового фонду Сумської області становила 465,9 тис. га. Із них 425,0 тис. га вкрито лісовою рослинністю, що відповідає рівню лісистості 17,9 % від загальної території області.

Як і в інших регіонах України, ліси Сумщини перебувають у користуванні різних власників та установ. Найбільшу частку (285,7 тис. га або 63,2 %) становлять землі, що перебувають у віданні державних підприємств, підпорядкованих Сумському обласному управлінню лісового та мисливського господарства Державного агентства лісових ресурсів України (відповідно до матеріалів лісовпорядкування станом на 01.01.2018 р.).

Ліси комунальної власності, якими опікуються органи місцевого самоврядування, займають площу 154,1 тис. га (34,1 %), де господарську діяльність здійснюють агролісогосподарські підприємства, зокрема «Сумиоблагроліс». Інші міністерства та відомства (Міністерство оборони, Міністерство екології, Міністерство інфраструктури та інші) мають у користуванні 12,3 тис. га, що становить 2,7 % (рис. 3.1).

За обсягами запасів деревини Сумська область входить до числа ресурсно-забезпечених регіонів України. За площею лісових угідь вона посідає дев'яте місце серед усіх областей. Згідно з науковими рекомендаціями, оптимальний рівень лісистості для регіону має складати близько 20 %. Відтак актуальним завданням є реалізація програм зі збільшення площі лісів, що має стати вагомим кроком на шляху адаптації до змін клімату та підвищення екологічної стабільності регіону.

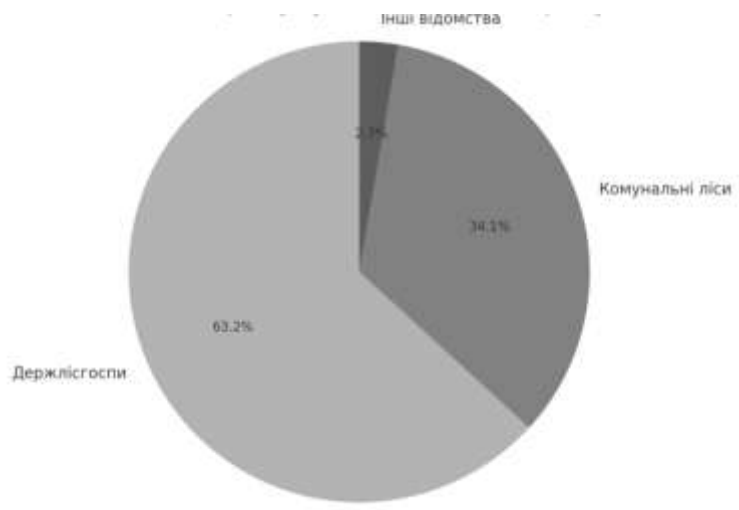

Рис. 3.1. Розподіл земель лісового фонду Сумської області за користувачами (тис. га)

Ліси займають особливе місце в рослинному світі. Станом на 01.01.2024 лісогосподарськими підприємствами області здійснено відновлення лісів на площі 1411,2 га.

Таблиця 3.1

Землі лісогосподарського призначення Сумської області

№ п/п	Показник	Одиниці виміру	значення
1	Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис. га	465,9
	у тому числі:		
1.1	площа земель лісогосподарського призначення державних лісогосподарських підприємств	тис. га	285,73
1.2	площа земель лісогосподарського призначення комунальних лісогосподарських підприємств	тис. га	173,98
2	Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю	тис. га	450,4
3	Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	18,9

Аналіз таблиці 3.1. дозволяє всебічно оцінити сучасний стан та структуру земельного фонду лісогосподарського призначення в регіоні,

зокрема з урахуванням форм власності, фактичної лісистості та потенціалу для сталого ведення лісового господарства.

Загальна площа земель лісогосподарського призначення становить 465,9 тис. га, що свідчить про вагомий ресурсний потенціал регіону. Переважна частина цих земель – 285,73 тис. га (приблизно 61,3%) – перебуває у користуванні державних лісогосподарських підприємств, що є типовим для України, де державна форма власності залишається провідною в управлінні лісовим фондом. Натомість 173,98 тис. га (близько 37,3%) становлять землі, які використовуються комунальними лісогосподарськими підприємствами. Такий розподіл свідчить про наявність розвиненої комунальної лісогосподарської структури, що є особливістю для деяких регіонів України, зокрема тих, де громади активно беруть участь у веденні лісового господарства.

Надзвичайно важливим є показник площі земель, вкритих лісовою рослинністю, який становить 450,4 тис. га, тобто 96,7% від усіх земель лісогосподарського призначення. Це свідчить про високу лісистість у межах самих лісогосподарських угідь і вказує на відносно стабільну ситуацію з лісовим покривом у межах галузі.

Проте, якщо розглядати лісистість у ширшому контексті – як відношення площі, вкритої лісом, до загальної площі регіону, то цей показник становить лише 18,9%. Такий рівень лісистості є помірним і нижчим за середньоєвропейські орієнтири (в ЄС він коливається на рівні 30–40%), хоча може бути характерним для регіонів Степу або Лісостепу України. Це вказує на потенціал для збільшення площі лісів, зокрема шляхом лісорозведення або заліснення деградованих земель.

Недостатніми є обсяги створення захисних лісових насаджень лінійного типу – полезахисних, прибережних та інших лісових смуг.

Аналізуючи стан загального лісового фонду Сумської області в розрізі земель цільового призначення та категорій земель (станом на 01.01.2024, Додаток Б), загальна площа земель лісогосподарського призначення, що

перебувають у користуванні філій ДП «Ліси України», становить 285731,8 тис. га, з яких 262762,8 тис. га вкрито лісовою рослинністю, або 91,9%. Із цієї площі 161779,6 тис. га становлять лісові культури, тобто 61,6% усіх заліснених площ (рис. 3.2).

Незімкнуті лісові культури охоплюють 7511,4 тис. га (2,86%). Зрубів на цих землях – 1162 тис. га (0,41%), галявин і біогалявин – 1716,5 тис. га (0,6%), а площа лісових доріг, просік і розривів становить 3809 тис. га, що дорівнює 1,33% від загальної площі.

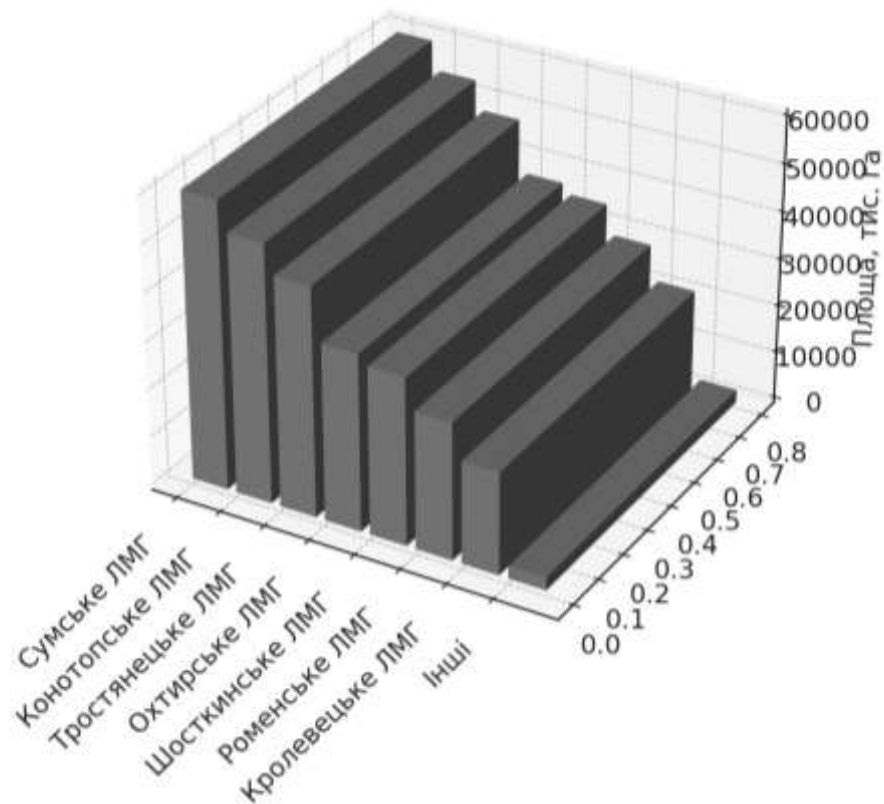

Рис. 3.2. Площа лісів, вкритих лісовою рослинністю, у філіях ДП Ліси України, станом на 01.01.2024 р.

Серед комунальних лісогосподарських підприємств найбільші площі має ДП «Кролевецький лісгосп» – 16818,6 тис. га, з яких 15,6431 тис. га вкриті лісом, тобто 93%, включаючи 9,1374 тис. га лісових культур. Наступним за площею є ДП «Шосткинський агролісгосп» – 12226,8 тис. га, з яких 11,5549 тис. га заліснено (94,5%), із них 7,8773 тис. га – це лісові

культури. ДП «С.-Будський агролісгосп» володіє 14239,4 тис. га, з них 12,6903 тис. га вкрито лісом, що становить 89%, із них 5,5833 тис. га – лісові культури.

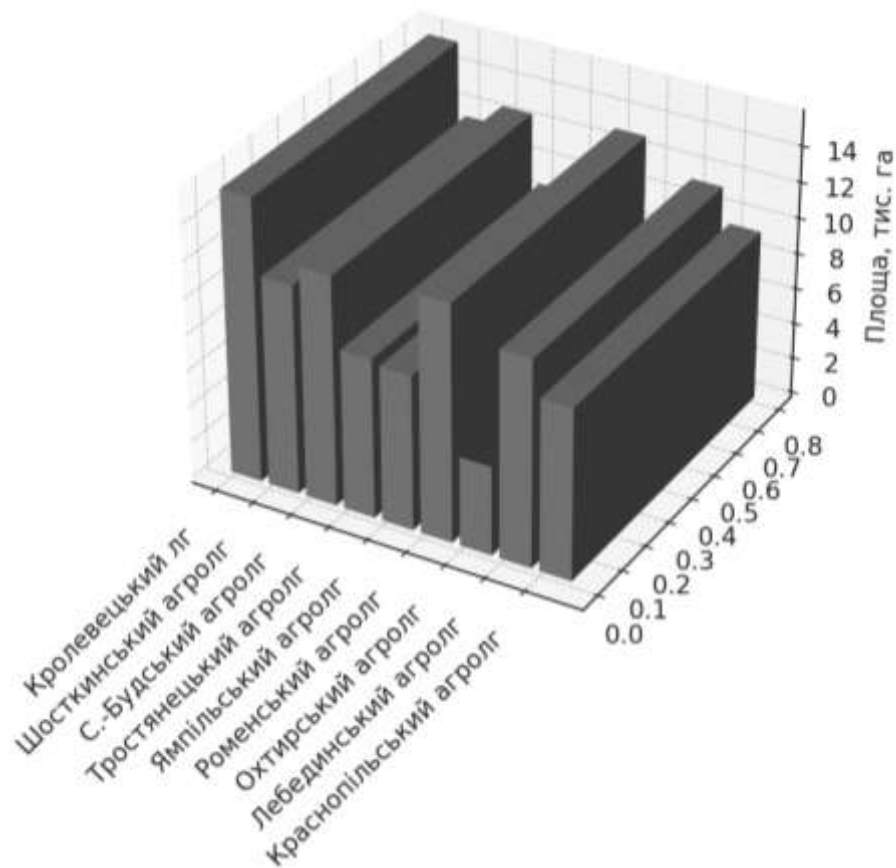

Рис. 3.3. Площа лісів, вкритих лісовою рослинністю в межах комунальних лісогосподарських підприємств, тис. га

Серед підприємств з меншими площами користування, площа земель становить 11085,6 тис. га, зокрема ДП «Глухівський агролісгосп», з них лише 10,18 тис. га вкриті лісом (0,09%), що свідчить про інший характер землекористування або неповну передачу ділянок. Аналогічна ситуація в ДП «Недригайлівський лісгосп» – із 5603 тис. га лише 4,7 тис. га вкрито лісом (0,08%).

Щодо земель природо-заповідного призначення: філії ДП «Ліси України» мають у своєму користуванні 34308,97 тис. га, без деталізації категорій. Найбільші площі серед комунальних підприємств займають:

Кролевецький лісгосп – 4166,9 тис. га, з яких 3,8412 тис. га вкрито лісом (92,2%); Путивльський підрозділ – 3180,7 тис. га, з них 2,8777 тис. га заліснено (90,4%); С.-Будський агролісгосп – 2125,1 тис. га, вкрито лісом 1,9057 тис. га (89,6%).

У середньому, більшість комунальних лісгоспів у природоохоронній категорії мають залісненість понад 85%, однак є винятки, наприклад, ДП «Ямпільський агролісгосп» – із 50,2 тис. га лише 0,0498 тис. га вкриті лісом.

Категорії земель іншого призначення в користуванні лісгосподарських підприємств не представлені, що вказує на їх відсутність або неврахування в межах лісового фонду.

Відновлення лісів та створення захисних лісонасаджень наведено в табл. 3.2 за даними Сумського обласного управління лісового та мисливського господарства та ОКАП «Сумиоблагроліс»

Таблиця 3.2

Лісовідновлення та створення захисних насаджень

Показник	Здійснено у 2023 році (га)
Відновлення лісів	1411,2
Лісорозведення, у т. ч. створено	94,5
заліснення інших земель	94,5

Табличні дані відображують обсяги проведених заходів із відновлення і розширення лісових площ у регіоні у 2023 році. Загальна площа відновлених лісів становить 1411,2 га, що свідчить про активну роботу з підтримки та збереження лісового фонду, зокрема на територіях, які зазнали вирубки, пошкодження або виснаження внаслідок природних чи антропогенних чинників.

Наведені дані щодо лісорозведення показали, що у 2023 році площа таких насаджень склала 94,5 га, що відбулося за рахунок заліснення інших земель. Це свідчить про те, що всі нові лісові насадження були створені саме

на територіях, які до цього не належали до лісового фонду (на деградованих землях, порушених екосистемах, на сільськогосподарських угіддях, що вийшли з обігу).

У порівнянні з площами лісовідновлення, обсяги лісорозведення виглядають відносно незначними – лише близько 6,7% від загального обсягу відновлювальних заходів. Це свідчить про те, що основний акцент у лісогосподарській політиці регіону було зроблено на відновлення існуючих лісів, а не на розширення лісового покриття за рахунок нових площ.

Такий підхід є типовим для багатьох регіонів, де природні й господарські умови визначають обмежені можливості для лісорозведення. Водночас низька частка нових лісонасаджень може свідчити про необхідність активізації програм з лісорозведення в межах національної стратегії зі збільшення лісистості країни та адаптації до кліматичних змін.

Загалом отримані дані демонструють належний рівень охоплення площ лісовідновлення, але також вказують на потенціал для подальшого розвитку напрямів створення нових лісів, зокрема в контексті екологічного відновлення та збереження біорізноманіття.

У розрізі лісокористувачів, власників земель заходи лісовідновлення наведені в таблиці 3.3 та Додатку В.

Таблиця 3.3

Показники заходів лісовідновлення у розрізі лісокористувачів за 2023 р.

Лісокористувач	Лісовідновлення, га			
	посадка лісу	посів	природне поновлення	усього
1	2	3	4	5
Філія Конотопське ЛГ	199,0		15,9	181,9
Філія Краснопільське ЛГ	110,3			110,3
Філія Свеське ЛГ	157,9		30,2	188,1
Філія Сумське ЛГ	103,6			103,6
Філія Тростянецьке ЛГ	69,9			69,9
Філія Лебединське ЛГ	139			139
Філія Охтирське ЛГ	85,9			85,9
Філія Шосткінське ЛГ	199,9		8,5	208,4
Разом	1065,5	-	54,6	1087,1

Продовження табл. 3.3

1	2	3	4	5
ДП Глухівський агролісгосп	11		3,7	14,7
ДП Конотопський агролісгосп	1,0		1,8	2,8
ДП Краснопільський агролісгосп	9,4			9,4
ДП Кролевецький агролісгосп	31,6		28,1	59,7
ДП Лебединський агролісгосп	7,6		6,5	14,1
ДП Недригайлівський агролісгосп	7,6		22,0	29,6
ДП Охтирський агролісгосп	11,6		1,6	13,2
ДП Роменський агролісгосп	4,3		16,7	21,0
ДП С.-Будський агролісгосп	50,4		5,0	55,4
ДП Миколаївський агролісгосп	21,1		15,0	35,6
ДП Тростянецький агролісгосп	11,0			11,0
ДП Шосткинський агролісгосп	28,3			28,3
ДП Ямпільський агролісгосп	27,3		2,0	29,3
Разом	222,2	-	102,4	324,1
Разом в межах регіону	1287,7	0	157,0	1411,2

У 2023 році загальна площа лісовідновлення в межах регіону становила 1287,7 га. Основну частину цього обсягу, а саме 1065,5 га (що складає понад 82 %), було забезпечено шляхом посадки лісу. Посів як метод лісовідновлення цього року не застосовувався, а природне поновлення охопило 157,0 га, що становить приблизно 12,2 % усіх лісовідновлювальних заходів.

Найбільший внесок у загальний обсяг лісовідновлення забезпечили філії державного підприємства «Ліси України». Серед них найвищі показники спостерігалися у філії Конотопське лісове господарство, де відновлено 199,0 га шляхом посадки. Аналогічний показник продемонструвала філія Шосткинське ЛГ – 199,9 га, з яких 15,9 га відновлено природним шляхом. Значні площі лісовідновлення також були реалізовані у філії Свеське ЛГ (188,1 га), з них 30,2 га – природне поновлення. Загалом державні підприємства провели лісовідновлення на площі 1087,1 га, що становить понад 84 % усіх заходів у межах області.

Комунальні лісгосподарські підприємства забезпечили 222,2 га лісовідновлення в межах регіону. Найбільші обсяги припадають на ДП «Кролевецький агролісгосп» – 59,7 га, ДП «С.-Будський агролісгосп» – 43,1

га та ДП «Ямпільський агролісгосп» – 30,6 га. Характерною ознакою роботи комунального сектору є активне використання природного поновлення. Наприклад, у С.-Будському агролісгоспі природним шляхом відновлено 27,0 га, що складає понад 60 % усього відновленого лісу. У Кролевецькому агролісгоспі цей показник становив 28,1 га (майже половина загальної площі), а в Ямпільському – 29,3 га з 30,6, тобто майже 96 %.

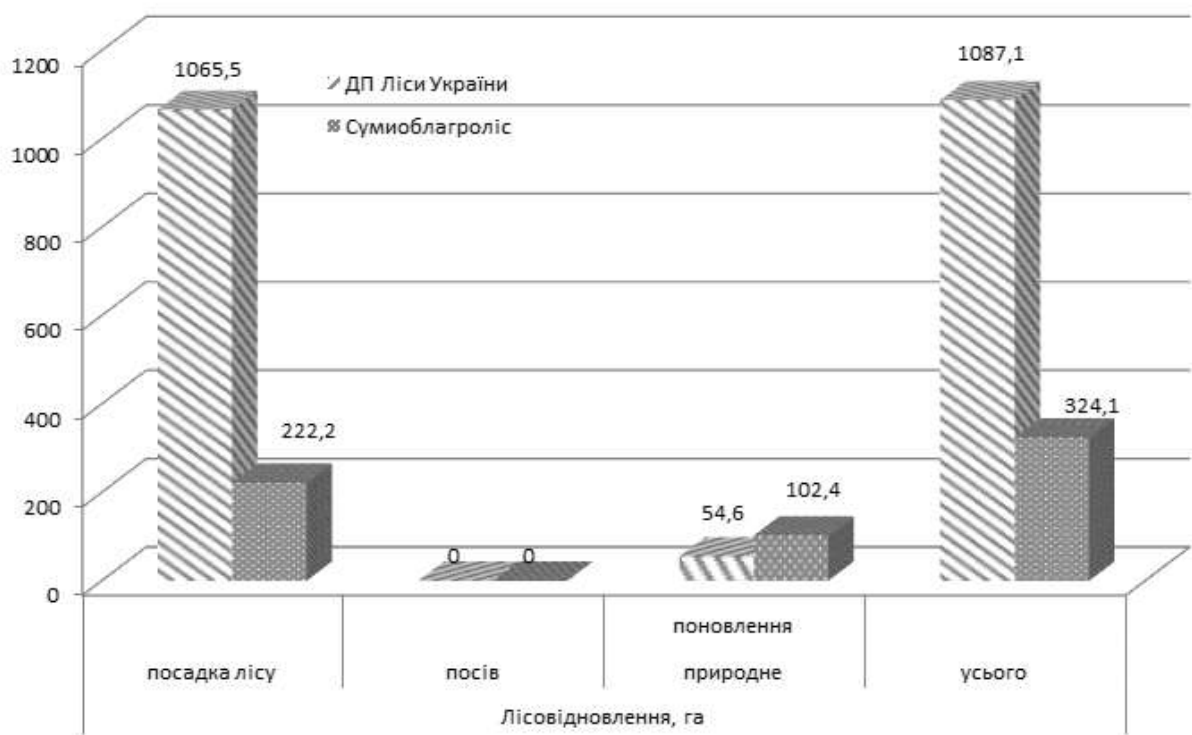

Рис. 3.4. Середні показники лісовідновлення у розрізі лісокористувачів, 2023 р.

Близько 40% від загальної кількості лісів, складають хвойні ліси, що представляють підвищену пожежну небезпеку і віднесені до 1 і 2 класу небезпеки.

З початку пожежонебезпечного періоду за порушення пожежної безпеки у лісах (ст. 77 КУпАП) до адміністративної відповідальності інспекторами Державної екологічної інспекції у Сумській області притягнуто 45 осіб на загальну суму штрафів 94,86 тис. гривень. За результатами роботи з охорони лісу на території дочірніх підприємств Сумського обласного

комунального агролісогосподарського підприємства «Сумиоблагроліс» з початку 2023 року працівниками дочірніх підприємств проведено 1964 рейди з охорони лісів, в яких задіяно 4910 працівників. Виявлено 50 випадків незаконних порубів деревини. За виявленим фактами матеріали лісопорушень передано до правоохоронних органів разом з заявами про вчинення кримінальних правопорушень за статтею 246 Кримінального кодексу України.

3.2. Аналіз динаміки основних показників ведення лісового господарства Сумської області

З метою встановлення динаміки ведення лісового господарства нами було проведено аналіз основних показників в межах регіональних підприємств. Результати представлені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Землі лісогосподарського призначення Сумської області

№ п/п	Показник	2019	2021	2022	2023
1	Загальна площа земель лісогосподарського призначення, тис. га	465,9	465,9	465,9	465,9
	у тому числі:				
1.1	площа земель лісогосподарського призначення державних лісогосподарських підприємств, тис. га	285,73	285,73	285,73	285,73
1.2	площа земель лісогосподарського призначення комунальних лісогосподарських підприємств, тис. га	173,98	173,98	173,98	173,98
2	Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю, тис. га	442,9	450,4	450,4	450,4
3	Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону),%	18,6	18,9	18,9	18,9

Загальна площа земель лісогосподарського призначення у Сумській області упродовж усього аналізованого періоду залишалася незмінною і становила 465,9 тис. га. Це свідчить про стабільну територіальну структуру

лісового фонду області без передачі земель до інших форм користування або зміни цільового призначення.

Аналогічна стабільність спостерігається і в структурі розподілу земель між основними формами власності. Зокрема, площа земель лісогосподарського призначення, що перебувають у користуванні державних лісогосподарських підприємств, залишалась сталою на рівні 285,73 тис. га. У свою чергу, площа земель, якими користуються комунальні лісогосподарські підприємства, також не змінювалась і становила 173,98 тис. га протягом усього періоду.

Площа земель, вкритих лісовою рослинністю, в 2019 році становила 442,9 тис. га. У 2021 році вона зросла до 450,2 тис. га, а в 2022–2023 роках стабілізувалася на рівні 450,4 тис. га. Таким чином, загальний приріст площі заліснених територій за п'ятирічний період становить 7,5 тис. га, що свідчить про позитивну тенденцію у сфері лісовідновлення та лісорозведення. Зростання площі вкритих лісом земель при незмінній загальній площі лісогосподарських територій вказує на ефективне ведення лісового господарства та зменшення площ порушених або незімкнутих ділянок.

Рівень лісистості, який розраховується як відношення площі, вкритої лісовою рослинністю, до загальної площі регіону, у 2019 році становив 18,3%. У 2021 році цей показник підвищився до 18,7%, а вже у 2022–2023 роках сягнув 18,9%. Це підтверджує наявність поступової, але стійкої тенденції до зростання залісненості території Сумської області, що є позитивним показником у контексті екологічного балансу та стратегії сталого розвитку.

Отже, аналіз таблиці свідчить про стабільну ситуацію з використанням лісових земель у Сумській області, а також про позитивні зрушення у напрямі збільшення площ заліснених територій та підвищення загального рівня лісистості регіону.

У таблиці 3.5 наведено динаміку змін площ лісовідновлення та лісорозведення в Сумській області за 2019, 2021, 2022 та 2023 роки.

Представлені дані дозволяють проаналізувати ефективність реалізації заходів із відновлення лісів та створення нових лісових насаджень, зокрема на інших, раніше не заліснених землях.

Таблиця 3.5

Лісовідновлення та створення захисних насаджень

Показник	2019	2021	2022	2023
Відновлення лісів	1639,16	1651,5	1410,8	1411,2
Лісорозведення, у т. ч. створено	157,5	194,3	169,6	94,5
заліснення інших земель	157,5	194,3	169,6	94,5

Площа лісовідновлення протягом досліджуваного періоду демонструє деяке коливання. У 2019 році вона становила 1639,16 га, у 2021 році зросла до 1651,5 га, що було максимальним показником за чотирирічний період. Проте вже у 2022 році спостерігалось суттєве зниження до 1410,8 га, а в 2023 році цей показник залишився майже незмінним і склав 1411,2 га. Таким чином, можна констатувати загальну тенденцію до зниження обсягів лісовідновлення в останні роки, яка може бути пов'язана як з обмеженням фінансування, так і з іншими організаційними або кліматичними чинниками.

Лісорозведення – тобто створення нових лісів на раніше незаліснених землях – також демонструє зменшення. У 2019 році було створено 157,5 га, у 2021 році площа зросла до 194,3 га, що свідчить про активізацію зусиль зі збільшення лісистості. Проте у 2022 році обсяги дещо зменшилися – до 169,6 га, а вже у 2023 році відбулося суттєве скорочення до 94,5 га. Це є найнижчим показником за аналізований період і свідчить про різке зменшення темпів лісорозведення.

Цікаво, що площа заліснення інших земель повністю відповідає площі лісорозведення за всі роки. Така відповідність підтверджує, що лісорозведення проводиться виключно на землях, які раніше не входили до

складу лісового фонду, і не включає повторне заліснення вирубаних або порушених ділянок.

Таким чином, дані таблиці свідчать про загальне зменшення як площ лісовідновлення, так і площ лісорозведення у 2022–2023 роках після зростання в 2021 році. Це вказує на потребу в посиленні заходів з підтримки відновлення лісів, особливо в контексті довгострокового підвищення лісистості регіону та адаптації до кліматичних викликів.

Таблиця 3.6 ілюструє обсяги спеціального використання лісових ресурсів державного значення в Сумській області у розрізі підприємств – Сумського обласного управління лісового та мисливського господарства (Сумське ОУЛМГ) та обласного комунального агролісогосподарського підприємства «Сумиоблагроліс» (ОКАП «Сумиоблагроліс») за 2021–2023 роки. Показники наведені в розрізі порід деревини: хвойних, твердолистяних і м'яколистяних.

Таблиця 3.6

Спеціальне використання лісових ресурсів державного значення

Зрубано по господарствах, тим. м.кв	Сумське ОУЛМГ			ОКАП Сумиоблагроліс		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Хвойні	258,2	143,2	247,8	32,2	55,2	27,3
Твердолистяні	145,8	138,2	151,8	18,1	15,5	11,3
М'яколистяні	36,9	6,4	22,1	30,2	26,2	20,9
Разом	440,9	287,8	421,7	80,5	96,9	59,5

Для підприємств Сумського ОУЛМГ найбільші обсяги заготівлі припадають на хвойні породи, що є основною цільовою групою лісозаготівлі. У 2021 році було заготовлено 258,2 тис. м³ хвойної деревини. У 2022 році цей показник суттєво знизився до 143,2 тис. м³, що, ймовірно, пов'язано з обмеженням господарської діяльності або зменшенням лісозаготівель у

зв'язку з війною. Проте вже у 2023 році обсяги зросли до 247,8 тис. м³, що свідчить про часткове відновлення виробничої активності.

Заготівля твердолистяних порід також демонструє подібну динаміку: від 145,8 тис. м³ у 2021 році до 138,2 тис. м³ у 2022 році і знову зростання до 151,8 тис. м³ у 2023 році. Найменшу частку заготівель становить м'яколистяна деревина, обсяги якої коливалися від 36,9 тис. м³ (2021) до 22,1 тис. м³ (2023).

Загалом Сумське ОУЛМГ забезпечило заготівлю: 440,9 тис. м³ у 2021 році, 287,8 тис. м³ у 2022 році, 421,7 тис. м³ у 2023 році. Тобто в 2022 році було зафіксовано суттєве падіння обсягів – на 35%, яке в наступному році частково компенсовано (+46,6% до попереднього року).

Щодо ОКАП «Сумиоблагроліс», підприємство функціонує у менших масштабах. У 2021 році було заготовлено 80,5 тис. м³, у 2022 – 96,9 тис. м³, а у 2023 році обсяги зменшилися до 59,5 тис. м³. Найвищі обсяги припадають на 2022 рік, однак уже в 2023 році відбулося суттєве скорочення (на понад 38,6%). Найбільше деревини заготівель припадає на хвойні породи в 2022 році (55,2 тис. м³), тоді як у 2023 році ця цифра зменшилась удвічі – до 27,3 тис. м³.

Таким чином, для обох підприємств характерною є подібна тенденція: значне зменшення обсягів у 2022 році у Сумському ОУЛМГ та навпаки – пікові обсяги в цьому ж році в ОКАП «Сумиоблагроліс». У 2023 році обидва суб'єкти демонструють зниження або нестабільність, що свідчить про вплив зовнішніх факторів, можливо – нормативних обмежень, воєнного стану або змін у планах рубок.

У цілому, обсяги спеціального використання деревини у Сумській області залишаються значними, з переважанням хвойних порід, а державні лісгосподарські підприємства забезпечують основну частину заготівель.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз поточного стану лісового господарства Сумської області свідчить про стабільну структуру землекористування та поступове поліпшення показників лісистості. Загальна площа земель лісогосподарського призначення у регіоні протягом останніх років залишається незмінною і становить 465,9 тис. га, з яких 450,4 тис. га вкрито лісовою рослинністю. Це забезпечує рівень лісистості 18,9%, що є вищим за середній показник для Лісостепу, однак нижчим за оптимальні орієнтири для стійкого екологічного балансу. Регіон зберігає потенціал для подальшого нарощування лісового покриву.

2. Переважна частина лісів області (понад 61%) перебуває у користуванні державних підприємств, зокрема філій ДП «Ліси України». Ще 37% лісів обслуговуються комунальними агролісогосподарськими підприємствами. Незначну частку (менше 3%) займають ліси інших відомств. Такий розподіл відображає притаманну Україні модель переважання державної форми управління при одночасній активній участі громад у лісогосподарській діяльності.

3. Станом на 1 січня 2024 року у структурі лісів державної форми власності 91,9% площ вкрито лісовою рослинністю. Більше 60% з них – це лісові культури, що свідчить про високу інтенсивність лісовідновлення в минулому. Незначні площі (менше 3%) охоплюють незімкнуті культури, зруби та інфраструктурні елементи. Подібна ситуація спостерігається і в комунальному секторі, де більшість підприємств мають залісненість понад 85%, а у ряді випадків – понад 90%.

4. Оцінка лісовідновлення показала, що у 2023 році було проведено роботи на площі 1411,2 га, з яких 94,5 га припадає на лісорозведення – заліснення земель, що раніше не були вкриті лісом. Водночас ці площі становлять лише 6,7% загального обсягу лісовідновлення, що свідчить про

переважання заходів з підтримання та відтворення існуючих лісів, тоді як розширення площі лісового фонду залишається обмеженим.

5. Основне навантаження з реалізації лісовідновлювальних заходів несе державний сектор – 1087,1 га проти 324,1 га, забезпечених комунальними підприємствами. У державному секторі переважає штучне лісовідновлення через посадку лісу, тоді як комунальні підприємства активніше застосовують природне поновлення (у деяких випадках – понад 90% загального обсягу). Це вказує на диференційовані підходи до ведення лісового господарства в залежності від типу користувача, фінансування та технічного забезпечення.

6. Динаміка лісовідновлення у 2019–2023 роках свідчить про зменшення площ робіт: від 1639,2 га у 2019 році до 1411,2 га у 2023-му. Після піку в 2021 році спостерігається стійке зниження темпів як лісовідновлення, так і лісорозведення. Обсяги створення нових лісів скоротилися з 194,3 га у 2021 році до 94,5 га у 2023-му, що є найнижчим показником за аналізований період.

7. Найбільші обсяги заготівлі забезпечує Сумське обласне управління лісового та мисливського господарства. У 2021 році заготівля становила 440,9 тис. м³, у 2022 році – 287,8 тис. м³, а в 2023 році відновилася до 421,7 тис. м³. У структурі заготовленої деревини переважають хвойні породи, які складають близько 60% від загального обсягу. Комунальний сектор (ОКАП «Сумиоблагроліс») має значно менші обсяги – від 59,5 до 96,9 тис. м³, із піком у 2022 році.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадзян В.В. Регіональні еколого-економічні особливості лісогосподарського землекористування та господарювання. 2016. № 2. С. 187
2. Бондар, О. Б., Румянцев, М. Г., Кобець, О. В., Сидоренко, С. В., & Ющик, В. С. (2020). Сучасний стан дубових насаджень на притоках Ворскли у межах Сумської області та особливості їхнього природного відновлення. *Scientific Bulletin of UNFU*, 30(4), 19-24.
3. Генсірук С.А. Регіональні системи ведення лісового господарства в Україні. Львів: УкрДЛТУ, 1992. 159 с.
4. Генсірук С.А. Регіональні системи ведення лісового господарства в Україні. Львів: УкрДЛТУ, 1992. 159 с.
5. Демиденко І.О., Малиновська Л.І. Впровадження природозберігаючих технологій у лісовому господарстві. Науковий вісник НЛТУ України. 2022. №32(6). С. 31–37.
6. Демиденко І.О., Малиновська Л.І. Впровадження природозберігаючих технологій у лісовому господарстві. Науковий вісник НЛТУ України. 2022. №32(6). С. 31–37.
7. Жуков А.Б. Вплив способів головного користування на природне поновлення дуба в умовах Лісостепу. Київ: Наукові записки УАН, 1949. 78 с.
8. Крамаренко С. С., Протас О. В., Яценко Р. В. Лісове господарство України: сучасний стан та перспективи розвитку. К.: Логос, 2020. 212 с.
9. Краснов, В. П., Т. В. Курбет, З. М. Шелест. Проблеми реабілітації лісів Полісся України, забруднених радіонуклідами. Науковий вісник НЛТУ України 25.2 (2015): 103-109.
10. Лісове господарство Сумської області: статистичний щорічник / за ред. Г.І. Коваленка. Суми: Укрдержлісінформ, 2023. 98 с.
11. Майор О. В. Деякі проблеми ефективного розвитку лісових господарств України. Науковий вісник НЛТУ України, 2005, 15.2: 122-125.

12. Маурер В. М.; Донік Д. С. Особливості природного відновлення сосняків Східного Полісся (на прикладі ДП Свеське ЛГ). Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Лісівництво та декоративне садівництво, 2014, 198 (2): 109-114.
13. Пузаченко Ю.Г. Основи лісознавства. Харків: Основа, 2018. 256 с.
14. Регіональні доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-seredovyshha-v-ukrayini/>
15. Румянцев, М. Г., Кобець, О. В., Ющик, В. С. Особливості природного відновлення в дубових насадженнях на притоках Ворскли у межах Сумської області. Науковий вісник НЛТ України. 2022. №32(6). С. 31–37.
16. Санітарні правила в лісах України: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 № 555.
17. Снітинський В.В., Криницький Г.Т. Лісівництво. Львів: Каменяр, 2006. 318 с.
18. Стратегія управління лісами України до 2035 року. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua>
19. Ткач В.П. Ґрунтові умови заплав Лісостепу України. Вінниця: Нова книга, 1999. 128 с.
20. Шершун М. Х. Особливості запровадження лісогосподарських заходів щодо покращення якісного стану лісів України. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент, 2012, 8: 196-200.
21. Danyliuk O., Pavlovska I., Nesterenko A. High-Resolution Rooftop-PV Potential Assessment for a Resilient Energy System in Ukraine // Preprints.org. 2024. URL: DOI: 10.20944/preprints202404.0543.v1
22. Forest Europe. Supporting the recovery and sustainable management of Ukrainian forests and Ukraine's forest sector. 2023. URL: <https://foresteurope.org>

23. Kravets P. Sustainability Certification in Wartime: How FSC Adjusts to Conflict Conditions // FSC Ukraine. 2024. URL: <https://ua.fsc.org>
24. Lesiuk H., Soloviy I. The role of Ukraine's forest sector in the National Post-War Recovery Plan and the European Green Deal: A preliminary analysis // Journal of Forest Policy and Economics. 2024.
25. Melnykovych M., Nijnik M., Soshenskyi O., et al. Pathways for Ukraine's Post-War Recovery: Forest Socio-Ecological System in the Focus. Lviv: Green Investment Think Tank, 2025. 112 p.
26. National Agency on Corruption Prevention; WWF Ukraine; Basel Institute on Governance. Corruption risks in the forestry sector in Ukraine: A comprehensive analysis. Kyiv, 2025. 64 p.
27. Nieradzik L., Stephani H., Sieburg-Rockel J., et al. WoodYOLO: A Novel Object Detector for Wood Species Detection in Microscopic Images // Computers and Electronics in Agriculture. 2024. Vol. 213.
28. Ukraine's Forestry at a Glance: Lessons from Sweden. KSE Institute. Kyiv, 2025. 48 p.
29. Xiang B., Wielgosz M., Kontogianni T., et al. Automated forest inventory: Analysis of high-density airborne LiDAR point clouds with 3D deep learning // Remote Sensing. 2023. Vol. 15, №4. P. 1–18.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАХИСНИХ НАСАДЖЕНЬ В СТРУКТУРІ ЛІСОВИХ ГОСПОДАРСТВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Онищенко В. Ю., Рубан Д. О., Власов С. О., студ. 4 курсу спец. Лісове господарство
Науковий керівник: проф. Т. І. Мельник, доц. В. А. Ігнатенко
Сумський НАУ

Розвиток сільськогосподарського виробництва в Сумській області сприяв інтенсифікації впливу на земельні ресурси, що в свою чергу обумовило їх певне виснаження і деградацію. Масові вирубки лісів, які спостерігалися 15 по 20 століття в Україні, сприяло появі великої кількості пустирів, істотному зростанню площі сільськогосподарських угідь, і, як слідство, інтенсифікації ерозійних процесів в Лісостепу. Екологічна стабільність ландшафтів значною мірою залежить від співвідношення земельних угідь, зокрема лісопокриву і сільськогосподарських земель.

До 80 % лісів України знаходяться у користуванні державних лісових господарств, а понад 20% лісового фонду (захисних лісів і полезахисних лісових смуг) в системі Міністерства аграрної політики [1]. Такі насадження є ключовим фактором у боротьбі з водною та вітровою ерозією. Коренева система дерев зміцнює ґрунт, а листяний покрив сприяє збереженню вологи.

Дослідження НУБІП підтверджують, що лісові смуги можуть зменшити втрати ґрунту від ерозії на 20-50%. Також лісові смуги регулюють вологість повітря, зменшують швидкість вітру та підвищують загальну родючість полів [3]. За даними Інституту агроєкології та природокористування, у захищених лісовими смугами полях врожайність може зрости на 10-15%. Захисні насадження вздовж річок та водних об'єктів зменшують стік добрив і пестицидів з полів у водойми, запобігаючи їхньому забрудненню та замуленню. Це важливо для підтримання якості питної води та збереження водно-болотних угідь. Захисні лісонасадження слугують природними коридорами для міграції тварин і сприяють збереженню корисних комах-запилювачів, що позитивно впливає на рівновагу екосистеми [4].

Останніми десятиріччями спостерігається значне зменшення темпів захисного лісорозведення в Північно-східному регіоні України, яке пояснюється багатьма причинами. Спирючись на літературні джерела такі процеси пов'язані з відсутністю фінансування на проведення лісомеліоративних посадок на низькопродуктивних і покинутих землях. Спостерігається також тенденція до зменшення площ лісових насаджень, внаслідок несвочасного проведення головних рубок, застосування надмірно високої їх інтенсивності або відсутності догляду, що призводить до втрати стійкості та їх загибелі [1].

Варто відмітити, що особливо мало уваги приділяється створенню захисних лісових насаджень, серед сільськогосподарських угідь, породний склад таких посадок, як правило не відповідає лісо-ростлиним умовам, а ефективність їх впливу на мікроклімат суттєво послаблюється. Так, у складі більшості полезахисних, ґрунтозахисних, придорожніх та інших захисних насаджень переважають робінія псевдоакація, тополя канадська, береза повисла, клен ясенелистий, осика, дуб черешковий, верба тощо. Недооцінка типологічних вимог під час створення захисних лісових насаджень суттєво понижуює цінність таких насаджень. Дослідження УкрНДЛГА свідчать, що такі види мають вищу витривалість та швидше адаптуються до екстремальних погодних умов. Інтеграція швидкозростаючих енергетичних культур (наприклад, верба) у структуру захисних насаджень дозволяє отримувати додаткову біомасу для альтернативної енергетики.

Такий стан справ вимагає відповідних заходів, спрямованих на реконструкцію існуючих малоцінних насаджень та створення нових за участю в складі головних лісоутворюючих деревних порід, серед яких в умовах Лісостепу чільне місце має би займати дуб звичайний. За участі даної породи в умовах лісо-степової зони формуються довговічні, високопродуктивні лісоосади, які відрізняються швидким ростом, доброю рекультивацією пошкоджених ґрунтів та хорошим мікрокліматичним впливом на суміжні угіддя. За створення захисних лісових насаджень в даних умовах слід широко використовувати і кушові види, в тому числі горіхоплідні, що сприятиме розширенню сировинної бази харчової промисловості.

Створення різнофункціональних продуктивних захисних насаджень можливо проводити лісогосподарськими підприємствами, які достатньою мірою забезпечені місцевим садивним матеріалом і мають достатні потужності для збільшення його кількості, оснащені спеціальною технікою для проведення садивних робіт та володіють багаторічним досвідом створення лісових насаджень на типологічній основі та догляду за ними. Розширення площі захисних лісонасаджень є стратегічно важливим кроком для України, особливо у лісостепових зонах.

Список використаної літератури: 1. Бондар В. С. Лісові культури та захисні лісонасадження. Київ: Освіта. 2018. 320 с. 2. Юхновський В. Ю., Малига В. М., Штофель М. О., Дударець С. М. Шляхи вирішення проблеми полезахисного лісорозведення в Україні. *Науковий вісник Львівської академії наук України*, (7), 82-85. Retrieved із <http://asu.nlu.edu.ua/index.php/nplanu/article/view/492>. 3. Юхновський В. Ю. Лісоаграрні ландшафти рівнинної України: оптимізація, нормативи, екологічні аспекти. К.: Вид-во Інституту аграрної економіки, 2003. 273 с. 4. Юхновський В. Ю. Агролісомеліоративний моніторинг лісоаграрних ландшафтів. *Науковий вісник НАУ*. зб. наук. праць. К.: Вид-во НАУ, 2002. Вип. 50. С. 236-242.

ДОДАТОК Б

7. Лісові ресурси

Лісовий фонд регіону в розрізі земель цільового призначення та категорій земель
(станом на 01.01.2024)

Таблиця 26

№ з/п	Постійні лісокористувачі, власники лісів, інші землекористувачі, у користуванні яких є лісові ділянки, землі запасу	Загальна площа, га	Лісові землі, тис.га						
			вкриті лісовою рослинністю		не вкриті лісовою рослинністю				усього лісових земель
			усього	із них лісові культури	незімкнуті лісові культури	зруби	галявини, біополіани	лісові дороги, просіки, розриви	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I. Землі лісогосподарського призначення									
1.	Філії ДП «Ліси України»	285731,8	262762,8	161779,6	7511,4	1162	1716,5	3809	277611,3
Комунальні лісогосподарські підприємства									
2.	ДП «Глухівський агролісгосп»	11085,6	10,18	7,36	0,19	0,04	0,24	0,02	10,67
3.	ДП «Конотопський лісгосп»: Конотопський підрозділ	3277,8	5,824	2,973	0,028	0,014	0,189	0,014	6,087
	Буринський підрозділ	2326,6	2,006	0,929	0,033	0,016	0,068	-	2,127

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4.	ДП «Краснопільський агролісгосп»	11522	9,48	4,1276	0,098	0,0018	0,1367	0,0207	9,7389
5.	ДП «Кролевецький лісгосп»: Кролевецький підрозділ	16818,6	15,6431	9,1374	0,3986	0,0478	0,1998	0,0271	16,3164
	Путівльський підрозділ	9093,8	8,0428	2,9571	0,0829	0,0579	0,332	0,013	8,5286
6.	ДП «Лебединський агролісгосп»	12468,6	11,420	6,4142	0,1155	0,1223	0,3452	0,0147	12,0177
7.	ДП «Недригайлівський лісгосп»: Недригайлівський підрозділ	5603	4,7	2,4	0,06	0,04	0,14	-	4,9
	Липово-Долинський підрозділ	5325,9	4,321	1,765	0,072	0,089	0,146	0,002	4,630
8.	ДП «Охтирський лісгосп»: Охтирський підрозділ	5682	4,942	3,089	0,118	0,05	0,213	0,012	5,336
	Великописарівський підрозділ	2891	2,750	2,121	0,016	0,016	0,056	-	2,847
9.	ДП «Роменський агролісгосп»	13400	13,1	4,8	0,07	0,09	0,1	-	13,4
10.	ДП «С.-Будський агролісгосп»	14239,4	12,6903	5,5833	0,304	0,0838	0,3033	0,083	13,4707
11.	ДП «Миколаївський агролісгосп»: Сумський підрозділ	8243,9	7,624	4,06	0,09	0,075	0,112	0,026	8,115
	Білопільський підрозділ	2716,6	2,281	1,089	0,05	-	-	-	2,347
12.	ДП «Тростянецький агролісгосп»	9091	8,813	5,518	0,052	0,004	0,219	0,003	9,091
13.	ДП «Шосткинський агролісгосп»	12226,8	11,5549	7,8773	0,2792	0,0175	0,1703	0,0463	12,0682
14.	ДП «Ямпільський агролісгосп»	10055,5	8,5711	4,9526	0,148	0,0313	0,1887	0,0295	8,9686
II. Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення									
1.	Філії ДП «Ліси України»	34308,97	-	-	-	-	-	-	-
Комунальні лісгосподарські підприємства									
2.	ДП «Глухівський агролісгосп»	330	0,31	0,07	-	-	0,002	0,0005	0,31
3.	ДП «Конотопський лісгосп»: Конотопський підрозділ	2951,6	2,698	1,13	0,017	0,006	0,09	0,003	2,814
	Буринський підрозділ	253,9	0,213	0,069	-	-	0,021	-	0,239

[illegible]